

Terugkoppeling van de bijeenkomst Duurzame Energielandschappen en Ecosysteemdiensten voor Schouwen-Duiveland (DEESD)

Hotel de Zeeuwse Stroom, Renesse, 14 mei 2013

'Duurzame Energielandschappen en Ecosysteemdiensten voor Schouwen-Duiveland (DEESD)' is een samenwerkingsverband van maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, overheden en ondernemers, die een duurzame regionale energievoorziening in gang willen zetten op Schouwen-Duiveland, startend vanuit een project gefinancierd door de deelnemende partijen zelf, en door het Ministerie van Economische Zaken.

Bij de overgang naar een duurzame energievoorziening streeft de groep ernaar landschapsdiensten behouden die belangrijk zijn voor de economie en de samenleving op het eiland, zoals een mooi landschap voor recreatie en toerisme, met voldoende zoet water voor ondernemers, land- en tuinbouw en bewoners.

Op 14 mei jl. organiseerde de DEESD-groep een bijeenkomst om bewoners, ondernemers en organisaties op Schouwen-Duiveland te informeren over het project. Ook werd de deelnemers gevraagd wie ze zijn, waar ze opereren en wat hun behoeften en/of ambities zijn ten aanzien van duurzame energie. Hieronder volgt een samenvatting van de bijeenkomst.

Ecosysteemdiensten

Het begrip ecosysteemdiensten is in de wetenschap al veel gehanteerd, maar bleek voor sommige deelnemers niet duidelijk. Ecosysteemdiensten zijn de voordelen die mensen hebben van processen die in de natuur plaatsvinden. Voorbeelden hiervan zijn zuurstofvoorziening, voedselproductie, waterzuivering en waterberging, maar ook de ontspanning die mensen ervaren in de natuur. Het concept is ontstaan om een verbinding te kunnen leggen tussen landschapsbeheer en -ontwikkeling en economische waarden die vaak zo belangrijk worden geacht in het afwegen van plannen. In een eerder project, [Doenderzoek](#), is voor Zeeland al gewerkt aan het in beeld brengen van ecosysteemdiensten en het verbinden aan de gebruikers ervan.

Wat levert dit project op?

Het project zal uiteindelijk ruimtelijk beelden leveren van mogelijke ingrepen in het landschap om hernieuwbare energie op te wekken, te transporteren en op te slaan. Het project doet geen

implementatie van de voorgestelde ingrepen; deze moet op gang komen op initiatief van partijen op het eiland zelf.

Bij het maken van de toekomstbeelden zijn ook de Provincie en Gemeente betrokken, zodat de mogelijkheid bestaat deze op te nemen in plannen.

Ondernemers

De betrokkenheid van ondernemers en organisaties van Schouwen-Duiveland bij het project is essentieel. Aanwezige ondernemers adviseren hiervoor concrete pilots voor energiebesparing of energieopwekking te gebruiken. Conceptuele verhalen over energievoorziening in de toekomst hebben weinig aantrekkingskracht op ondernemers. Ondernemers zijn vaak al jarenlang bezig met duurzame energievoorziening, ondanks de dalende prijzen van elektriciteit, en de belemmeringen van wet- en regelgeving die ze ondervinden bij het realiseren van ingrepen voor energiebesparing en het opwekken van hernieuwbare energie.

De duurzame projecten en initiatieven van ondernemers

De aanwezigen is gevraagd om op post-its op de topografische kaart van SD aan te geven welke bedrijven of initiatieven zij vertegenwoordigen. Daarbij zijn kleurcodes gebruikt: paars: energieverbruiker; groen: energie willen leveren op duurzame wijze; geel: geïnteresseerd in ESD; roze: algemeen geïnteresseerd.

Uit de gesprekken, die zijn gevoerd aan de hand van de kaart en de post-its zijn enkele hoofdlijnen te destilleren.

Betrekken van andere ondernemers: Het aantal aanwezige ondernemers was helaas niet heel groot. Daardoor is het op 14 mei nog niet gelukt om een goed beeld te krijgen van de potentie voor duurzame energieproductie door ondernemers op het eiland. Wel is een eerste tipje van de sluier opgelicht en

hebben we ideeën gekregen voor het vervolg. Vanzelfsprekend rees de vraag hoe dit in het vervolg beter aan te kunnen pakken. Een aantal deelnemers heeft ons aangeboden om te helpen met het formuleren van een boodschap die ook andere ondernemers aan kan spreken. De recreatiesector, die economisch belangrijk is voor het eiland, voelt zich niet aangesproken door een verhaal over ecosysteemdiensten en duurzaamheid. Dat is voor het projectteam een belangrijke les, omdat wij er vanuit gingen dat een mooi landschap en duurzaamheid als verkoopargument ook voor de recreatieondernemer van belang is. Om die ondernemers wel geïnteresseerd te krijgen zullen we de boodschap dus meer in het licht van energie- en kostenreductie moeten plaatsen. Het betrekken van agrarische ondernemers vraagt weer een ander verhaal. Daar zal het projectteam aan gaan werken.

Biomassa (energie): Op Schouwen-Duiveland is niet uitgebreid de ruimte voor energie-gewassen. Er is echter lokaal wel een overschot aan groene reststromen. Enkelen zien dat als brandstof, maar het is de vraag of de groene stromen niet hoogwaardiger zijn in te zetten. De landbouw kampt met een negatieve organische stofbalans, de mest moet vanuit Brabant worden aangevoerd en de bodemorganische stofgehalten lopen over het algemeen terug. Binnen de grenzen van het eiland is dus zowel een organische reststroom als een gebrek aan organische stof (o.a. compost). Er is (mogelijk) wel sprake van een verschil in gewenste en beschikbare kwaliteit, maar het lijkt de moeite waard om daar verder aandacht aan te besteden.

Ecosysteemdiensten: Naast de vraag of het concept ook eenvoudig kan worden uitgelegd en hoe zich het verhoudt tot een natuurlijke leefwijze is er aan de hand van post-its niet veel over gesproken. Blijkbaar spreekt duurzame energie toch meer tot de verbeelding. Echter, de relatie met biomassa-energie is natuurlijk wel heel sterk. Het groen dat eventueel voor biomassa-energie kan worden ingezet, kan ook andere functies vervullen en ecosysteemdiensten leveren. Het bedrijf 'bijzondere groenten' maakt dankbaar gebruik van de goede bodem, maar levert met de vele bloemen niet alleen smaakvolle producten, maar ook de habitat voor insecten. Hier wordt veel aandacht besteed aan voorlichting.

Windenergie: Zeeuwind heeft in de afgelopen jaren flink aan de weg getimmerd met het plaatsen van windmolens. Er zal, in samenwerking met Deltawind aan een groot windmolenpark worden gewerkt (windpark Krammer). De door de provincie aangewezen concentratie gebieden zijn op SD nu benut, dus verdere uitbreiding van de windenergie is voorlopig wat moeilijk geworden. Zeeuwind ziet ook veel in getijden-energie en zonne-energie.

Zonneenergie: Hoewel zonne-energie minder efficiënt is, heeft het als voordeel dat het op veel verschillende schaalniveaus kan worden toegepast. Van een paar panelen op het dak van een woonhuis tot een groot oppervlak op bedrijfspanden. Hier speelt echter de onduidelijkheid van de markt (wel of geen panelen uit China) en regelgeving (krijg je subsidie als je particulieren (of collectief) panelen op een bedrijfspand plaatst?) een rol. Dit is niet specifiek voor SD, maar is in heel Nederland aan de orde. Het lijkt daarom wel interessant om te zien of, en zo ja hoe, dat elders wordt opgelost.

Energie-innovaties. Naast de biomassa-, wind en zonne-energie, vinden er ook nog andere innovatieve projecten plaats. De ontwikkeling van het tidal-testcentre in de Brouwersdam is daar een voorbeeld van. Maar ook warmte en trillingen, langzame waterstroming in sloten zouden een bijdrage kunnen leveren. Het inventariseren van de mogelijkheden zal in het project aan de orde komen, maar is tijdens de bijeenkomst niet expliciet besproken. Er worden ook mogelijkheden gezien in de koppeling van energievoorziening en het spaarzaam gebruik ervan. Hiervoor zou het een goed idee zijn om met, bijvoorbeeld, de Samangroep (installatiebedrijven) in gesprek te komen.

Bewustwording en andere energie: een aantal aanwezigen is zelf actief bezig met bewustwording of weet van andere mensen die dat doen. Het gaat hierbij om ludieke acties of het plaatsen van kunst. Daarmee wordt het publiek (zowel bewoners als recreanten) betrokken bij duurzame energie en mogelijk ander nut van de groene omgeving (ecosysteemdiensten). Ook het plaatsen van 'meters' die duidelijk maken hoeveel een zonnepaneel vandaag heeft opgeleverd en wat je daarmee wel en niet kunt doen (hoe lang kun je warm douchen na een mooie zonnige dag) kan bijdragen aan de bewustwording en mogelijk aan een spaarzamer gebruik van energie.

Dankwoord

Met dank aan Dhr. Leo van Vliet van Hotel de Zeeuwse stromen, tevens partner in het project, die ruimte beschikbaar heeft gesteld om deze bijeenkomst te organiseren.